

Renata Tanajewska

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: renata.tanajewska@gmail.com

DOI: 10.15290/mhi.2016.15.01.20

Pozycja prawna *nasciturusa* przy dziedziczeniu ustawowym w sytuacji śmierci spadkodawcy przed uznaniem ojcostwa

SUMMARY

The nasciturus legal position of the statutory inheritance in case of death of the deceased prior to recognition of paternity

The aim of the article is to point out the difference in the legal position nasciturus coming from marriage in relation to nasciturus outside of marriage. Issues addressed in this study include the right to drop nasciturus conceived outside of marriage, right to identity and the protection of intangible assets in the event of the death of the father before the birth of the child. These issues are important given the increasing number of informal long-term relationships, the partners are often not aware of the legal consequences of the lack of a formal definition of the basic unit of society which is the family. A need exists to pay attention to the fact that a child conceived in a non-marital relationship is a long-term undertaking and, in terms of rights and obligations, equal to those of an unborn child of a married couple. Differential treatment is to the detriment of the minor and in violation of his material goods and intangible assets.

Key words: nasciturus, cohabitation, acknowledgment of paternity, paternity.

Słowa kluczowe: nasciturus, kohabitacja, uznanie ojcostwa, rodzicielstwo.

Wprowadzenie

Ciężko jest umierać pozostawiając kogoś po sobie, kogo nie zdążyło się zobaczyć, objąć ramieniem, czy chociażby nadać imienia. Problem śmierci rodzica obciążony jest ciężkim doznaniem emocjonalnym, ale przysparza też wielu problemów prawnych. Szczególną sytuacją jest pozycja prawna dziecka poczętego w nieformalnym związku. Czy takie dziecko posiada takie same prawa przy dziedziczeniu ustawowym po swoim ojcu, jak dziecko małżeńskie? Czy pozycja prawna dziecka poczętego nieuznanego jest taka sama jak dziecka poczętego w małżeństwie? Czy wreszcie, jaki jest stosunek społeczny do dziecka spoza małżeństwa? Jakie relacje mogą łączyć takie dziecko z rodziną zmarłego?

Z każdym rokiem zwiększa się liczba nieformalnych związków. Powody tego są różne, zaczynając od utraty zaufania do instytucji małżeństwa, przez niestabilną sytuację finansową, kończąc wreszcie na ograniczeniu poczucia swobody. Zmienił się schemat dzisiejszej rodziny, zmieniły się priorytety.

Celem artykułu jest wskazanie różnicy w pozycji prawnej *nasciturusa* pochodzącego ze związku małżeńskiego w stosunku do *nasciturusa* w związku nieformalnym. W niniejszym opracowaniu podjęto kwestię prawa do spadku *nasciturusa* poczętego w związku nieformalnym, jego prawa do tożsamości oraz ochrony dóbr niematerialnych w przypadku śmierci ojca przed narodzeniem dziecka. Uważa się owe zagadnienie za ważne z tego względu, że zwiększa się liczba nieformalnych związków długoletnich, a partnerzy często nie mają świadomości konsekwencji prawnych braku formalnego zdefiniowania podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina. Celem dodatkowym opracowania jest konieczność zwrócenia uwagi na fakt, że dziecko poczęte w związku nieformalnym długoterminowym powinno być pod względem praw i obowiązków równe dziecku poczętemu w związku małżeńskim. Odmienne traktowanie odbywa się ze szkodą na małoletnim i narusza jego dobra materialne, a przede wszystkim dobra niematerialne.

Przy opracowaniu stawianego problemu wykorzystano dogmatyczną metodę badawczą, analityczną metodę badawczą oraz analizę orzecznictwa. Metoda dogmatyczna została wykorzystana w taki sposób, że przeanalizowano przepisy kodeksu cywilnego, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz ustaw dodatkowych w zakresie koniecznych czynności do ustalenia prawa do dziedziczenia *nasciturusa* pochodzącego ze związku nieformalnego. Metoda analityczna polegała na przeglądzie naukowych opracowań i poglądów przedstawicieli doktryny w zakresie poruszanego zagadnienia. Analiza orzecznictwa została przeprowadzona na podstawie wybranych rozstrzygnięć sporów sądowych z zakresu prawa cywilnego.

Pozycja prawna *nasciturusa*

Zgodnie z rzymską zasadą dziecko poczęte uważa się za już narodzone, o ile chodzi o jego korzyści. W prawie rzymskim w przypadku rozważania kwestii interesu płodu stosowano fikcję prawną, według której miał on warunkową zdolność prawną, tzn. mógł być podmiotem praw i obowiązków, jednocześnie sam nie mogąc dokonywać czynności prawnych. Warunkiem do nabycia praw podmiotowych było urodzenie się żywym¹.

¹ Zob. P. Niczyporuk, *Określenia stosowane w źródłach prawa rzymskiego wobec dziecka poczętego, a jeszcze niewrodzonego*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Prof. Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolate pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin. Księga 1*, Białystok – Katowice 2010, s. 81-91; idem, *Stwierdzenie ciąży (inspectio ventris) jako środek ochrony interesów dziecka poczętego w prawie rzymskim*, „Miscellanea Historico-Iuridica” (MH-I) 2010, t. 9 s. 29-40; idem, *Rzymskie regulacje prawne związane z ochroną dziecka poczętego*, MH-I 2009, t. 8, s. 27-40; W. Waldstein, *O pozycji nienarodzonego*

Ochrona dziecka poczętego miała i ma zastosowanie głównie w prawie spadkowym, gdzie takie dziecko może dziedziczyć². Do strzeżenia przyszłych praw dziecka poczętego, lecz jeszcze nieurodzonego, zgodnie z treścią art. 182 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (KRO) może być ustanowiony kurator, w prawie rzymskim określane terminem kurator brzucha (łac. *curator ventris*)³. Oprócz dokonywania czynności zabezpieczających (art. 633 i n. Kodeksu postępowania cywilnego – KPC), *curator ventris* może w szczególności uczestniczyć w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku po spadkodawcy (art. 510 w zw. z art. 669 i n. KPC), gdy postępowanie takie wszczęto przed urodzeniem dziecka, a to przede wszystkim w celu zapobieżenia wydaniu merytorycznego orzeczenia przed narodzinami ewentualnego spadkobiercy.

Zgodnie z treścią art. 927 § 1 Kodeksu cywilnego (KC), nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku. Wyjątek od tej zasady funkcjonuje w paragrafie 2, gdzie *nasciturusowi* ustawodawca przyznał warunkową zdolność dziedziczenia⁴. *Nasciturus* ma bowiem warunkową zdolność do dziedziczenia, gdyż może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywy. Warunek ten ma charakter zawieszający, jego ziszczenie się zaś wywołuje skutki prawne *ex tunc*. Podnosi się jednak, że wśród przedstawicieli doktryny nie funkcjonuje ujednoczone stanowisko w kwestii przyznania przez ustawodawcę warunkowej zdolności do dziedziczenia. Doktryna w tym względzie nie jest zgodna.

Wydaje się jednak, że w polskim systemie prawa cywilnego nie ma podstaw do przyjęcia, że obowiązuje zasada, zgodnie z którą dziecko poczęte, lecz jeszcze nieurodzone, uważa się za już urodzone, ilekroć chodzi o jego korzyści. Regulacje prawne w tym zakresie stanowią, ponieważ rozwiązania szczególne, które nie świadczą o obowiązywaniu tej zasady ani jej nie potwierdzają. Tym niemniej na podstawie owych wyjątków można mówić o istnieniu ograniczonej zdolności prawnej *nasciturosa* w polskim prawie cywilnym⁵.

dziecka w prawie rzymskim, [w:] *Dziecko. Studium interdyscyplinarne. Materiały konferencyjne* (Warszawa, 29-30.05.2008 r.), red. E. Sowińska, E. Szczurko, T. Guz, P. Marzec, Lublin 2008, s. 153-168.

² Por. B. Swaczyna, *Odrzucenie spadku nabytego przez dziecko*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecna, J. Pisuliński, M. Podrecka, Warszawa 2013, s. 569-583; J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku jako spadkobiercy ustawowi*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gawlikowi*, red. J. Pisuliński, P. Tereszkiwicz, F. Zoll, Warszawa 2012, s. 489-502.

³ Por. J. Kosiorek, *Rola kuratora w ochronie dziecka*, [w:] *Ochrona dziecka. Teoria i praktyka*, red. B. Hołyst, Legionowo 2005, s. 256-265; B. Zinkiewicz, *Rola kuratora sądowego w systemie wsparcia rodziny i dziecka w kryzysie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” (PO-W) 2005, nr 8, s. 17-23.

⁴ Zob. O. E. Braniewicz, *Sytuacja prawna nasciturosa w świetle prawa rzymskiego oraz porównanie jej z obecnym uregulowaniem w polskim prawie cywilnym, ze szczególnym uwzględnieniem prawa spadkowego*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu. Praca pod kierunkiem Wiesława Mossakowskiego*, red. O. E. Braniewicz, P. Kowalczyk, Toruń 2014, s. 85-95.

⁵ K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015, art. 75, Nb 4, Legalis.

Uznanie ojcostwa

Wyjątek od zasady braku zdolności prawnej *nasciturusa* jest przewidziany w art. 75 KRO, gdzie ustawodawca dopuścił możliwość uznania ojcostwa dziecka poczętego, lecz jeszcze nieurodzonego. Nie stanowi natomiast wyjątku od dalszej zasady, zgodnie z którą stosunki prawne ojcostwa i macierzyństwa powstają dopiero z chwilą urodzenia się. Uznanie ojcostwa dziecka poczętego jest bowiem czynnością prawną dokonaną pod warunkiem prawnym zawieszającym, że dziecko urodzi się żywe⁶. Warto tu wskazać na brak obowiązku przeprowadzenia badań lekarskich. Wśród przedstawicieli doktryny trwał spór, czy ciąża, jak i jej okres trwania powinny być potwierdzone badaniami lekarskimi, jako dowód na określenie chwili poczęcia dziecka⁷. Biorąc jednak pod uwagę ustawę o ochronie danych osobowych, odstąpiono od dyskusji w tym zakresie.

Można zatem postawić tezę, że w każdej sytuacji, gdy osoby pozostające w nieformalnym związku spodziewają się potomka, powinny przeprowadzić procedurę uznania ojcostwa. Uzasadnieniem stawianej tezy jest ochrona praw majątkowych i osobistych dziecka poczętego, m.in. prawa do dziedziczenia, czy też prawa do pochodzenia, nazwiska. Biorąc jednak pod uwagę, że osoby pozostające w wolnym związku cenią sobie swobodę, nieraz nie zwracają uwagi na problemy prawne im grożące – przykładowo śmierć ojca dziecka przed narodzinami dziecka i przed uznaniem ojcostwa. Czy w obliczu takiego nieszczęścia kobieta, która jest w ciąży, może podjąć czynności zmierzające do ochrony praw nienarodzonego dziecka? Czy kobieta ta jest w stanie racjonalnie podejść do takiego problemu prawnego?

⁶ Ibidem, Nb 6-8, Legalis.

⁷ Szerzej: R. Sztuchmiller, *Prawna i prawokarna ochrona życia dziecka poczętego*, [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Stanisława Pikulskiego*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szczytno 2015, s. 259-269; R. Krajewski, *O potrzebie rozszerzenia karnoprawnej ochrony dziecka poczętego na czyny nieumyślne*, „Jurysta” (J) 2015, nr 1, s. 14-21; J. Luty, *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie polskim*, [w:] *Ochrona praw dzieci*, red. K.M. Woźniak, A. Jakiela. Lublin 2014, s. 53-64; E. Engel-Babska, *Ochrona życia poczętego w świetle prawa pracy*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych. Zbiór studiów*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Szczecin 2012, s. 277-287; J. Haberko, *Wyrządzenie szkody prenatalnej w kontekście zdolności prawnej dziecka poczętego*, [w:] *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Toruń, 24-25.06.2011 r.)*, red. M. Nesterowicz, Warszawa 2012, s. 163-179; N. Karczewska, *Przymus interwencji medycznych na kobiecie ciężarnej w interesie dziecka poczętego w systemie prawnym anglo-amerykańskim i w prawie polskim*, „Prawo i Medycyna” (PiM) 2011, nr 4, s. 51-65; J. Haberko, *Interes dziecka poczętego a poddanie kobiety ciężarnej eksperymentom medycznym*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010, s. 270-284; A. Ogrodnik, *Interes dziecka poczętego przy rozwodzie*, [w:] *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia. Prawo rodzinne*, red. A. Dziegła, M. Greszata-Telusiewicz, Z. Jancewicz, P. Telusiewicz, t. 5, Sandomierz 2010, s. 239-253.

Ustalenie ojcostwa

W sytuacjach takich wstrzymuje się z wszelkimi czynnościami prawnymi do urodzenia dziecka, aby móc na podstawie art. 84 KRO ustalić ojcostwo⁸. Zgodnie z treścią art. 84 § 2 KRO dziecko albo matka wytacza powództwo o ustalenie ojcostwa przeciwko domniemanemu ojcu, a gdy ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy. Sądowe ustalenie ojcostwa jest drugim obok uznania ojcostwa sposobem ustalenia ojcostwa pozamałżeńskiego. Źródłem powstania stosunku prawnego ojcostwa jest w tym wypadku konstytutywne orzeczenie sądu skuteczne *ex tunc*.

Podkreślenia wymaga fakt, że sądowe ustalenie ojcostwa przed urodzeniem się dziecka jest niedopuszczalne. Pogląd taki został wyrażony i szeroko uzasadniony w judykaturze w taki sposób, że ustalenie ojcostwa stwierdza stan istniejący od chwili poczęcia dziecka. W literaturze stwierdza się, że stosowanie art. 84 § 2 KRO nie usprawiedliwia wniosku, by dopuszczalne było powództwo o ustalenie ojcostwa, a tym więcej wydanie w tym przedmiocie merytorycznego orzeczenia, w czasie po poczęciu dziecka, a przed jego urodzeniem. Dziecko bowiem uzyskuje zdolność prawną dopiero od chwili urodzenia i przed tą chwilą nie może być stroną w procesie w ogóle, a więc i w sprawie o ustalenie ojcostwa⁹.

W prezentowanym przypadku, gdy domniemany ojciec nie żyje, powództwo o ustalenie ojcostwa wytacza się przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.

Poważnym problemem technicznym w sprawach o ustalenie ojcostwa w przypadku śmierci domniemanego ojca jest pobranie materiału DNA¹⁰. Aby

⁸ Szerzej: A. Gręda, *Dowód z badań DNA w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, „Palestra” (P) 2015, nr 3/4, s. 69-79; A. Ogrodnik-Kalita, *Glosa do wyroku SN z 19.04.2012 r. IV CSK 459/11*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” (PP-E) 2014, nr 2, s. 132-137; E. Holewińska-Lapińska, *Rola prawdy genetycznej w decyzji zainteresowanych osób o ustaleniu pochodzenia dziecka od ojca wskutek uznania w świetle orzecznictwa sądów powszechnych w 2011 roku*, „Acta Iuris Stetinensis” (AIS) 2014, nr 6, s. 263-283; D. Krekora-Zajac, *Dowodzenie w procesie o ustalenie pochodzenia dziecka*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztymmler, M. Różański, Olsztyn 2014, s. 27-37; A. Wudarski, *Ustalenie i weryfikacja pochodzenia a poczucie jakości życia. Zagadnienia wybrane w ujęciu prawnoporównawczym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” (KPP) 2014, nr 2, s. 285-322; P. Lewandowski, E. Bieniek, *Dopuszczalność ustalenia ojcostwa przez ojca dziecka pozamałżeńskiego*, P 2012, nr 7/8, s. 28-37; A. Jakubecki, *Charakter powództw o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa*, „Polski Proces Cywilny” (PPC) 2011, nr 3, s. 7-26; M. Rybka, *Procedura przeprowadzenia dowodu z badań DNA w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka*, [w:] *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia. Prawo rodzinne*, red. A. Dziega, M. Greszata-Telusiewicz, Z. Jancewicz, P. Telusiewicz, t. 5, Sandomierz 2010, s. 285-302; E. Olędzka, *Ustalenie pochodzenia dziecka w świetle zmiany KRO z 6.11.2008 r.*, „Monitor Prawniczy” (MP) 2009, nr 22, s. 1216-1222; T. Smyczyński, *O potrzebie ustalenia pochodzenia dziecka zgodnie z tzw. prawdą biologiczną*, [w:] *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. 2, Warszawa 2009, s. 1265-1273.

⁹ K. Pietrzykowski, op. cit., art. 84, Nb 5-6, Legalis.

¹⁰ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2000 r., sygn. akt IV CKN 1097/00, Legalis, Numer 278326; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1998 r., sygn. akt I CKU 13/98, Legalis, Numer 208541.

możliwe stało się wykonanie testu DNA w kierunku ustalenia ojcostwa niezbędne jest pobranie materiału genetycznego od domniemanego ojca i dziecka. Warto w tym miejscu przytoczyć tezę wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1998 r., sygn. akt I CKN 412/97, w którym stwierdzono, że „wprawdzie kodeks postępowania cywilnego nie ustanawia hierarchii dowodów (art. 244 – 309 KPC), ponieważ żaden dowód nie wiąże sądu i podlega swobodnej ocenie sędziowskiej (art. 233 § 1 KPC), jednakże dowód przyrodniczy z badania kodu genetycznego DNA (art. 309 KPC), którego wyniki wykluczają ojcostwo domniemanego ojca ma szczególny walor dowodowy w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka i zwykle dowód ten uważać należy za bardziej pewny od dowodów osobowych (zeznań świadków, zeznań stron), które z natury swojej nacechowane są w większym stopniu subiektywizmem i mogą okazać się obiektywnie nieprawdziwe”¹¹. Należy przy tym mieć na uwadze wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1973 r., sygn. akt I CR 265/73, w którym w tezie podkreślono, że „wyniki badania antropologicznego dziecka, matki i domniemanego ojca nie mogą stanowić dowodu ani stwierdzającego ani wykluczającego ojcostwo. Dowód z tych badań może mieć znaczenie jedynie pomocnicze w sytuacji, gdy ocena zebranego materiału nasuwa pewne wątpliwości, które wynik badania antropologicznego wskazujący na większy lub mniejszy stopień prawdopodobieństwa stosunku ojcostwa może przeważać na jedną lub drugą stronę”¹². Punktem wyjścia takiego stanowiska jest wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1966 r., sygn. akt I CR 303/66, gdzie Sąd podnosi, że „dowód z badania antropologicznego wszystkich stron wprawdzie nigdy nie daje całkowitej pewności, co do ojcostwa domniemanego ojca, jeżeli może wskazywać z dużym prawdopodobieństwem na pochodzenie dziecka od domniemanego ojca lub na nieistnienie między tymi osobami związków krwi. Dowód taki nie może, więc sam przez się stanowić podstawy do oceny, że zachodzi nieprawdopodobieństwo ojcostwa męża matki, może jednak ułatwić ocenę wiarygodności sprzecznych zeznań stron w sytuacji, gdy ustalenia opierają się tylko na tych zeznaniach”¹³.

Źródłem materiału genetycznego jest zazwyczaj wymaz z jamy ustnej, najczęściej z policzka. Możliwe jest też pobranie materiału genetycznego w niestandardowy sposób. W takim przypadku bada się np. szczoteczkę do mycia zębów lub włos wyrwany wraz z cebulką. Co jednak zrobić w sytuacji, gdy domniemany ojciec jest pochowany? Gdy od pogrzebu minęły tygodnie, miesiące, może czasem lata? Czy jest szansa na ustalenie ojcostwa w sytuacji, gdy po zmarłym zostały jedynie wspomnienia?

Ekshumacja zwłok i szczątków jest rozwiązaniem, które może dostarczyć niezbędnego materiału genetycznego do przeprowadzenia testu DNA.

¹¹ Legalis, Numer 208560.

¹² Legalis, Numer 17185.

¹³ OSNCP 1967 nr 6, poz. 105.

Należy jednak wskazać, że wykonanie ekshumacji zwłok i szczątków jest dopuszczalne w ściśle wskazanym w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi, okresie od 16 października do 15 kwietnia. Inny termin może być ustalony jedynie w wyjątkowych sytuacjach przy zachowaniu stosownych środków ostrożności i za zezwoleniem powiatowego inspektora sanitarnego¹⁴. Ponadto, dla przeprowadzenia ekshumacji istotne znaczenie ma ustalenie, czy zwłoki uległy już mineralizacji – czas mineralizacji zależy zasadniczo od rodzaju gleby. Koszty przeprowadzenia ekshumacji wynoszą od 1000 do nawet 8000 zł. Dodatkowo należy uwzględnić koszty badań DNA.

Warto oprócz tego wskazać, że sprawy o ustalenie ojcostwa, nierozzerwalnie są związane emocjami, które mogą występować zarówno po stronie rodziny matki dziecka, jak i domniemanego ojca. Bywają sytuacje, gdzie osoby te nie zdążyły się nawet poznać. Można jedynie przypuszczać jak niekomfortowa jest ich sytuacja. Biorąc pod uwagę dobro i interes małoletniego należy się wznieść ponad indywidualne uprzedzenia i wykazać się dużą dojrzałością. Łatwiej jest deklorować taką postawę, niż ją przyjąć. Dzieci spoza związków małżeńskich nieraz nazywane są niechlubnie „bękartami”. A co dziecko złego zrobiło? A czy ktokolwiek zrobił coś, co naruszyłoby przepisy prawa? Dlaczego odpowiedzialność za tego typu sytuację spada na nieświadome dziecko? Dlaczego dotyka bezpośrednio jego praw?

Biorąc pod uwagę społeczny aspekt spraw z zakresu ustalania ojcostwa w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1977 r., sygn. akt III CZP 12/77, Sąd wyjaśnił, że „w sprawie o ustalenie ojcostwa i alimenty nie jest dopuszczalne wezwanie – w charakterze pozwanych – osób, które mogłyby być zobowiązane w dalszej kolejności do alimentacji uprawnionego”¹⁵. W stanie faktycznym sprawy, w której zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne, chodziło o wezwanie – obok pozwanego mężczyzny – również jego rodziców. Podobnie, w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 24 września 1960 r., sygn. akt I CR 447/60, Sąd podkreślił, że „po śmierci domniemanego ojca niedopuszczalne jest rozstrzyganie o roszczeniach majątkowych, związanych z żądaniem ustalenia ojcostwa, z udziałem kuratora, a bez uczestnictwa spadkobierców”¹⁶. Przyjęto zatem zasadę szerokiej ochrony praw nabytych spadkobierców, jak również innych osób, których rozstrzygnięcie sprawy o ustalenie ojcostwa może bezpośrednio dotyczyć.

Ponadto, w tezie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1968 r., sygn. akt III CZP 69/67, stwierdza się, że „sąd pierwszej instancji nie może na

¹⁴ Zob. <http://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/279863,Kiedy-mozna-dokonac-ekshumacji.html>, (22.07.2016); <http://www.infor.pl/prawo/powiat/zadania-powiatu/700028,Prawne-uwarunkowania-dokonania-ekshumacji-i-przewiezienia-zwlok-i-szczatkow-ludzkich-na-terytorium-RP.html> (22.07.2016).

¹⁵ OSNCP 1978 nr 1, poz. 1.

¹⁶ Niepublikowany.

zasadzie art. 194 § 1 KPC wezwać z własnej inicjatywy osoby trzeciej do wzięcia udziału w sprawie w charakterze strony pozwanej. (...) W sprawie o ustalenie ojcostwa wezwanie osoby trzeciej do wzięcia udziału w sprawie nie jest dopuszczalne¹⁷. W stanie faktycznym sprawy pozwany złożył wniosek o wezwanie w charakterze pozwanego innego mężczyzny, którego ojcostwo miało być bardziej prawdopodobne. Z sentencji tej uchwały wynika zatem przede wszystkim wniosek, że nie jest dopuszczalne pozwanie w jednym procesie o ustalenie ojcostwa dwóch lub więcej mężczyzn, z którymi matka obcowała w okresie koncepcyjnym, z żądaniem ustalenia ojcostwa jednego z nich.

Jednakże część przedstawicieli doktryny zwraca uwagę, że art. 194 § 3 KPC pozwala na dopozwanie do udziału w sprawie o ustalenie ojcostwa także dalszych mężczyzn, jeżeli okaże się, że współżyli oni z matką dziecka w okresie koncepcyjnym¹⁸. Pogląd ten może być traktowany jedynie jako propozycja zgłoszona *de lege ferenda*.

Ciekawym rozwiązaniem jest także kwestia interwencji ubocznej. Przedstawiciele doktryny z jednej strony uważają, że w sprawach o prawa stanu cywilnego do interwencji ubocznej stosuje się ogólną normę art. 76 KPC, według której w każdym stanie sprawy, aż do zamknięcia rozprawy w II instancji, ten, kto ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron, może przystąpić do tej strony. Interes prawny jest tu rozumiany szeroko, a więc zarówno jako interes niemajątkowy, jak i majątkowy. Z drugiej jednak strony interwencję uboczną w sprawach o prawa stanu cywilnego należy rozumieć podobnie jak legitymację w takich sprawach, zatem interwenientem ubocznym może być tylko taka osoba, która jest osobiście i bezpośrednio zainteresowana wynikiem sprawy. Przykładowo, zgodnie ze stanowiskiem judykatury w sprawie o ustalenie ojcostwa zgłoszenie interwencji ubocznej przez spadkobiercę domniemanego ojca nie jest dopuszczalne. Taką interwencję może jednak zgłosić dziecko zmarłego domniemanego ojca¹⁹.

Podsumowanie

Na podstawie analizy literatury z prezentowanego zakresu należy stwierdzić, że pozycja prawna *nasciturusa* przy dziedziczeniu ustawowym w sytuacji śmierci spadkodawcy przed uznaniem ojcostwa jest gorsza niż *nasciturusa* w związku małżeńskim. Dziecko poczęte w związku nieformalnym najpierw zobowiązane jest do ustalenia swego pochodzenia²⁰. Dopiero wówczas, gdy

¹⁷ OSNCP 1969 nr 7-8, poz. 122.

¹⁸ Por. B. Kwiatkowska, *Udowodnienie zarzutu exceptio plurium concumbentium a zmiany podmiotowe po stronie pozwanej w procesie o ustalenie ojcostwa*, „Metryka” (M) 2014, nr 1, s. 71-88.

¹⁹ K. Pietrzykowski, op. cit., art. 84, Nb 33-34, Legalis.

²⁰ Zob. Uchwała Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 30 września 1975 r., sygn. akt III CZP 18/75, OSNCP 1976 nr 7-8, poz. 150, PiP 1977 nr 12; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia

ustalone zostanie ojcostwo, staje się stroną w sprawach spadkowych. W konsekwencji powstaje stosunek prawny ojcostwa. Powoduje to powstanie ze skutkiem *ex tunc* od chwili poczęcia dziecka, dziedziczenia po sobie osób, które nie były uważane za strony stosunku rodzicielskiego. Podkreślenia wymaga fakt, że jeżeli stwierdzenie nabycia spadku poprzedza w czasie sądowe ustalenie ojcostwa, dziecku przysługuje uprawnienie żądania uchylecia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w trybie art. 679 KPC. Potem może ono wytoczyć przeciwko osobie władającej spadkiem powództwo z art. 1029 KC o wydanie całości lub części spadku. Dziecko jest uprawnione także do zmiany nazwiska dotychczasowego na nazwisko ojca²¹.

Omówiony jedynie fragmentarycznie problem miał na celu zobrazowanie sytuacji prawnej dzieci poczętych w związkach nieformalnych. Śmierć ojca dziecka poczętego w takim związku przysparza wielu formalnych kłopotów partnerce i dziecku. Dobrze dzieje się, gdy może ona liczyć na współdziałanie i wsparcie rodzin z dwóch stron. Wielokrotnie jednak te relacje przypominają sprawę „kukułczego jajka”. Trudno jest wskazać właściwy kierunek działań, aby w jak najlepszym stopniu zabezpieczyć interes poczętego dziecka. Trudno jest też przewidzieć wszelkie możliwe wypadki losowe. Jednak wydaje się, że popularniejsze powinno być uznawanie ojcostwa. Późniejsze ustalanie może przynieść szereg komplikacji i emocjonalnych rozczarowań. Warto dbać o dobro osób najbliższych jeszcze w chwili, kiedy mamy na to wpływ.

Bibliografia

- Biernat J., *Dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku jako spadkobiercy ustawowi*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gawlikowi*, red. J. Pisuliński, P. Tereskiewicz, F. Zoll, Warszawa 2012.
- Braniewicz O. E., *Sytuacja prawna nasciturusa w świetle prawa rzymskiego oraz porównanie jej z obecnym uregulowaniem w polskim prawie cywilnym, ze szczególnym uwzględnieniem prawa spadkowego*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu. Praca pod kierunkiem Wiesława Mossakowskiego*, red. O. E. Braniewicz, P. Kowalczyk. Toruń 2014.
- Engel-Babska E., *Ochrona życia poczętego w świetle prawa pracy*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych. Zbiór studiów*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Szczecin 2012.

25 października 1973 r., sygn. akt III CRN 248/73, Legalis, Numer 17432; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1973 r., sygn. akt III CRN 16/73, Legalis, Numer 16988; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1971 r., sygn. akt III CRN 82/70, OSPiKA 1972 nr 3, poz. 47.

²¹ Powtarzam za: K. Pietrzykowski, op. cit., art. 84, Nb 43, Legalis.

- Gręda A., *Dowód z badań DNA w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, „Palestra” 2015, nr 3/4.
- Haberko J., *Interes dziecka poczętego a poddanie kobiety ciężarnej eksperymentom medycznym*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010.
- Haberko J., *Wyrządzenie szkody prenatalnej w kontekście zdolności prawnej dziecka poczętego*, [w:] *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Toruń, 24-25.06.2011 r.)*, red. M. Nestorowicz, Warszawa 2012.
- Holewińska-Ląpińska E., *Rola prawdy genetycznej w decyzji zainteresowanych osób o ustaleniu pochodzenia dziecka od ojca wskutek uznania w świetle orzecznictwa sądów powszechnych w 2011 roku*, „Acta Iuris Stetinensis” 2014, nr 6.
- <http://www.infor.pl/prawo/powiat/zadania-powiatu/700028,Prawne-uwarunkowania-dokonania-ekshumacji-i-przewiezienia-zwlok-i-szczatkow-ludzkiich-na-terytorium-RP.html> (22.07.2016).
- <http://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/279863,Kiedy-mozna-dokonac-ekshumacji.html> (22.07.2016).
- Jakubecki A., *Charakter powództw o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 3.
- Karczewska N., *Przymus interwencji medycznych na kobiecie ciężarnej w interesie dziecka poczętego w systemie prawnym anglo-amerykańskim i w prawie polskim*, „Prawo i Medycyna” 2011, nr 4.
- Kosiorek J., *Rola kuratora w ochronie dziecka*, [w:] *Ochrona dziecka. Teoria i praktyka*, red. B. Hołyst, Legionowo 2005.
- Krajewski R., *O potrzebie rozszerzenia karnoprawnej ochrony dziecka poczętego na czyny nieumyślne*, „Jurysta” 2015, nr 1.
- Krekora-Zajac D., *Dowodzenie w procesie o ustalenie pochodzenia dziecka*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztynchmiller, M. Różański, Olsztyn 2014.
- Kwiatkowska B., *Udowodnienie zarzutu exceptio plurium concumbentium a zmiany podmiotowe po stronie pozwanej w procesie o ustalenie ojcostwa*, „Metryka” 2014, nr 1.
- Lewandowski P., Bieniek E., *Dopuszczalność ustalenia ojcostwa przez ojca dziecka pozamałżeńskiego*, „Palestra” 2012, nr 7/8.
- Luty J., *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie polskim*, [w:] *Ochrona praw dzieci*, red. K.M. Woźniak, A. Jakiela, Lublin 2014.
- Niczyporuk P., *Określenia stosowane w źródłach prawa rzymskiego wobec dziecka poczętego, a jeszcze nieurodzonego*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Prof. Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin. Księga 1*, Białystok – Katowice 2010.
- Niczyporuk P., *Rzymskie regulacje prawne związane z ochroną dziecka poczętego*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. 8.

- Niczyporuk P., *Stwierdzenie ciąży (inspectio ventris) jako środek ochrony interesów dziecka poczętego w prawie rzymskim*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2010, t. 9.
- Ogrodnik A., *Interes dziecka poczętego przy rozwodzie*, [w:] *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia. Prawo rodzinne*, red. A. Dziega, M. Greszata-Telusiewicz, Z. Jancewicz, P. Telusiewicz, t. 5, Sandomierz 2010.
- Ogrodnik-Kalita A., *Glosa do wyroku SN z 19.04.2012 r. IV CSK 459/11*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2014, nr 2.
- Olędzka E., *Ustalenie pochodzenia dziecka w świetle zmiany KRO z 6.11.2008 r.*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 22.
- Pietrzykowski K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015, Legalis.
- Rybka M., *Procedura przeprowadzenia dowodu z badań DNA w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka*, [w:] *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia. Prawo rodzinne*, red. A. Dziega, M. Greszata-Telusiewicz, Z. Jancewicz, P. Telusiewicz, t. 5, Sandomierz 2010.
- Smyczyński T., *O potrzebie ustalenia pochodzenia dziecka zgodnie z tzw. prawdą biologiczną*, [w:] *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. 2, Warszawa 2009.
- Swaczyna B., *Odrzucenie spadku nabytego przez dziecko*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecna, J. Pisuliński, M. Podrecka, Warszawa 2013.
- Sztymiler R., *Prawna i prawno-karna ochrona życia dziecka poczętego*, [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Stanisława Piłulskiego*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szczytno 2015.
- Uchwała Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 30 września 1975 r., sygn. akt III CZP 18/75, OSNCP 1976 nr 7-8, poz. 150, PiP 1977 nr 12.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1968 r., sygn. akt III CZP 69/67, OSNCP 1969 nr 7-8, poz. 122.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1977 r., sygn. akt III CZP 12/77, OSNCP 1978 nr 1, poz. 1.
- Waldstein W., *O pozycji nienarodzonego dziecka w prawie rzymskim*, [w:] *Dziecko. Studium interdyscyplinarne. Materiały konferencyjne (Warszawa, 29-30.05.2008 r.)*, red. E. Sowińska, E. Szczurko, T. Guz, P. Marzec. Lublin 2008.
- Wudarski A., *Ustalenie i weryfikacja pochodzenia a poczucie jakości życia. Zagadnienia wybrane w ujęciu prawnoporównawczym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, nr 2.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1973 r., sygn. akt I CR 265/73, Legalis, Numer 17185..
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1998 r., sygn. akt I CKN 412/97, Legalis, Numer 208560..
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2000 r., sygn. akt IV CKN 1097/00, Legalis, Numer 278326.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 1960 r., sygn. akt I CR 447/60, Niepublikowany.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 1973 r., sygn. akt III CRN 248/73, Legalis, Numer 17432.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1998 r., sygn. akt I CKU 13/98, Legalis Numer 208541.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1973 r., sygn. akt III CRN 16/73, Legalis, Numer 16988; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1971 r., sygn. akt III CRN 82/70, OSPiKA 1972 nr 3, poz. 47.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1966 r., sygn. akt I CR 303/66, OSNCP 1967 nr 6, poz. 105.

Zinkiewicz B., *Rola kuratora sądowego w systemie wsparcia rodziny i dziecka w kryzysie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2005, nr 8.